

Anmeldelser

Hjördis Kristenson:
Skolhuset. Idé och form.
Bokförlaget Signum, Lund, 2005

Af Ning de Coninck-Smith

Det er i flere henseende en prægtig bog, som den svenske kunst- og arkitekturhistoriker Hjördis Kristenson har begået. Prægtig i sit udstyr med flere hundrede fotografier, fortrinsvis taget af forfatteren selv og prægtig i sin indsats. For ser man bort fra privatboligen, findes der næppe nogen anden bygningstype, som der er så mange af som skolen. Forskellige fra land til by, fra store til små byer, fra den ene historiske periode til den anden. At kortlægge dette sammensatte univers må siges at være noget af en bedrift, både i en svensk og i en international sammenhæng, hvor kun de engelske og til dels de franske skoler har været systematisk undersøgt. Se f.eks. (Seaborne, Malcolm, 1971; Seaborne, Malcolm and Lowe, Roy, 1977; Saint, Andrew, 1987; Châtelet, Anne-Marie, 1999)

Hjördis Kristensen lader historien starte i det sene 1700-tal, hvor godsejere og brukspatroner lod grundmurede huse opføre således at børnene kunne få lært at læse, alt imens de første egentlige skole- og gymnasiebygninger dukkede op i hovedstaden og de større provinsbyer. Store huse, som vidnede om borgernes driftighed, udstyret med observatorier, søjler og antikke referencer. Det var et eksperimen-

terende byggeri, men også et byggeri som kom til at give form til sine mange efterfølgere, efterhånden som 1842 folkeskolelovens krav om hvert sogn én skole blev realiseret. Karakteristisk for skolebyggeriet var indførelsen af klasserummet, markeret i bygningskroppens store vinduespartier og den megen opmærksomhed man ofrede på indgangspartiet. Nogle steder i en grad så skolen blev at ligne med et lærdommens tempel; andre steder var det svært at skelne skolen fra kirken.

Hovedvægten er lagt på tiden fra ca. 1850 og de næste 100 år frem. Det var i disse år, at skolen blev en selvfølgelig del i alle børns liv, så selvfølgelig at bygningerne efterhånden mistede noget af det autoritative præg, som de havde ved periodens begyndelse. Lidt overraskende er det, at läroverket svarende til de danske latinskoler, fylder mest i fremstillingen. Måske er forklaringen den, at de i arkitekturhistorisk sammenhæng er de mest interessante, hvorimod de fattige landsogne mere var tilbøjelige til at bygge i henhold til de statslige mønstertegninger, som blev udsendt med jævne mellemrum. Eller også byggede man langt ude i skoven flerfunktionelt, som Sollefteå kommune, der slog kirken og folkeskolen sammen. Under alle omstændigheder er det nogle ganske imponerende bygningsværker, som den svenske elite og dens sønner har frekventeret med deres fantastiske trappepartier og overdådige aulaer, bereg-

net på morgenbøn. Blandt de fineste finder man således tvillingeskolerne Södra og Norra Real i Stockholm og Katedralskolen i Lund. Omkring disse skoler dannedes i flere svenske byer egentlig latinerkvarterer, hvor skoler fra forskellige perioder ligger næsten dør om dør. Det gælder f.eks. i Norrköping, Sundsvall og Helsingborg. Läroverkbyggeriet spillede på alle de stilistiske tangenter fra historicismens indlån af gotik, renaissance og svensk middelalder til jugend og fra 1. Verdenskrig neo-klassicismen, som senere blev til den (moderate) funktionalismes aulaskoler.

Helt frem til 1927 var piger forment adgang til disse lærdommens hellige haller, om end de fra 1870 fik mulighed for at tage en studentereksamen, som oftest fra én af de mange pigeskoler, som dukkede op i Stockholm og de større provinsbyer. Pigeskolen fik således sit eget hus, som mere lignede borgerskabets egne boliger end drengenes gymnasium, og som i det indre vægtede de æstetiske udtryk højere. Kunstnere, som Carl Larsson blev indkaldt til at udsmykke trappepartier med opbyggelige billeder fra kvindens historie fra sagatid til nutid, skole og skabe og andet inventar udformet i overensstemmelse med Ellen Keys fordringer til det skønne i hjemmet.

Også datidens folkeskolebyggeri var præget af de mange stilarter, om end i en mere afdæmpet form – her dukkede til gengæld nyskabelser op som skolebade, friskluftklasser, hvor tuberkuløse børn blev undervist udendørs hele året, feriekolonier og skolehaver.

Samtidig med at byskolerne blev større og større.

Kristensons kunst- og arkitekturhistoriske baggrund fornægter sig ikke. Skolerne karakteriseres i henhold til deres arkitektoniske virkemidler, herunder deres placering i byens plan – i ældste tid på hovedstrøget, senere hen gerne på et fritliggende og forhøjet sted, hvor friske vinde blæste – og hvor der var et vidt udsyn over byen. Ligesom Kristenson forfølger spørgsmålet om, hvorfra arkitekterne hentede deres forestillinger om den gode skolebygning. Svaret er lige til. De rejste, fortrinsvis til England, men også til USA, Tyskland og Danmark, og de fik besøg hjemme i Sverige af udenlandske arkitekter. For svensk skolebyggeri var kendt ude omkring. Den markante nationalromantiske indgangspartiet til Samsøgade skole i Århus synes således at være en tro kopi af Södra skola i Landskrona – eller måske er det omvendt.

Hvor imponerende Kristensons bog end er, er den ikke imponerende, når det drejer sig om indsigt i den nyere internationale forskning i skolebyggeri. Måske er forklaringen, at det især har været folkeskolen, som har været i fokus her – hvor Kristenson vægter den videregående skole højere. Måske er forklaringen, at den internationale forskning i højere grad har været skole – og socialhistorisk orienteret og ikke i samme grad orienteret mod den mere klassiske arkitektur- og kunsthistorie, som er Kristensons genre. Hvorom alting er, er konsekvensen, at en række forhold som be-

tydningen af skiftende pædagogiske idealer og hele spørgsmålet om skolerens indretning og inventar bliver noget stedmoderligt behandlet. Faktisk er det det svenske, forhøjede kateder, som er slået igennem i Danmark – og hvorfor mon? Fordi udsynet var bedre herfra i takt med at klasseundervisningen vandt indpas. At skolebyggeri ikke bare handlede om læring i skønne, smukke og lyse omgivelser, men at det også var et ordens og disciplinens tempel, det hører vi heller ikke så meget om. Ganske tankevækkende, skildres England som forbillede for en del af det svenske skolebyggeri, hvori mod tyske, franske såvel som skoler i de øvrige skandinaviske lande synes kun at have haft en mere sporadisk betydning. I Danmark var det netop i de sidst nævnte lande, arkitekter og ingeniører og læger hentede deres væsentligste inspiration i skolebyggeriets gründerår. Kristensons konklusion er baseret på rejseberetninger, skrevet af ledende pædagogiske kræfter, men billedet var muligvis blevet noget mere nuanceret, hvis hun var gået mere i dybden ikke bare med rejserne men også med de internationale kongresser, som ikke bare arkitekterne, men også lægerne og ingeniørerne deltog i. De sidste to faggrupper, som spillede helt centrale roller i udformningen af den 19. århundredes skoler, således at de at de levede op til devisen om lys, luft og renlighed, er imidlertid slet ikke omtalt i bogen. Endelig kunne et bedre kendskab til de senere års forskning i skolebyggeriets kulturhistorie måske have forhindret forfatteren i at placere

pavillonskolen i 1930'erne. Det er muligt at modellen først slår an i Sverige på dette tidspunkt, men den har en forhistorie, gående tilbage til år 1900 ca., en forhistorie, som også er forbundet med de såkaldte friskluftskoler. Begge initiativer udsprang af et ønske om at omdanne skolen til – ikke blot et lærdommens – men også et sundhedens tempel.

Endelig må man – som kritisk læser – spørge sig selv om, hvilke kriterier forfatteren har brugt i sin udvælgelse af skolebygningerne. Geografi, skoletype, stil, arkitekt? Hos Kristenson synes det stilmæssige at have forrang for en fordeling på geografi og skoletyper. Det fører til at døvstummeskoler, en væveskole og flere lærerseminarier – og et enkelt universitetsbibliotek – er medtaget, hvorimod den øvrige særforsof skoler ikke er med og til – som nævnt ovenfor – en prioritering af lærerets skoler på bekostning af folkeskolen. Der er et par enkelte historiske billeder fra en feriekoloni, men arkitektonisk gås der ikke i dybden med denne bygningstype. Og sådan kunne man blive med, og mange (svenske) vil sikkert slå forgæves op i det store register efter deres egen skole.

Disse indvendinger til trods, er der tale om en bog, som på forbilledlig vis demonstrerer de store kulturhistoriske værdier, som gemmer sig i skolebyggeriet. Det er dermed en bog, som må have interesse langt ud over en svensk skolehistorisk offentlighed.

Châtelet, Anne-Marie (1999). *La naissance de l'architecture scolaire. Les*

écoles élémentaires parisiennes de 1870 à 1914. Paris, Honoré Champion.

Saint, Andrew (1987). *Towards a Social Architecture. The Role of School-Building in Post War England*. London and New Haven.

Seaborne, Malcolm (1971). *The English School, its Architecture and Organisation 1370-1870*. London.

Seaborne, Malcolm and Roy Lowe (1977). *The English School, its Architecture and Organisation. Volume II, 1870-1970*. London.

**Steen Christophersen
og Niels Kristian Steensberg:
1630-2005. Frederiksborg
Gymnasium og Hf 375 år.
Hillerød (2005) 350 sider, ill.**

Af Børge Riis Larsen

Skolejubilæer er gode anledninger til at få sammenfattet materiale om skolerne. I Christian Larsens bibliografi her i årbogen kan vi se, at flere skoler i 2005 har fejret 25-års jubilæum med udsendelse af et skrift om denne korte årrække. Selv på så få år er der sket meget i gymnasieskolen og HF. Vi havde en reform, der trådte i kraft for elever, der startede i 1.g i august 1988, hvor grengymnasiet blev afløst af valgfagsgymnasiet. Vi har oplevet »den naturvidenskabelige krise«, hvor de hårde naturvidenskabelige fag som fysik og kemi ikke længere trak så mange elever som tidligere. Fransk er gået fra at være et fag, som alle skulle læse i samt-

lige tre gymnasieår til et fag, som tiltrak færre elever på bekostning af vel ikke mindst spansk. Valggymnasiet vanskeliggjorde også i høj grad det tværfaglige samarbejde. Computeren er nu en helt integreret del af skolens hverdag, og indendørs tobaksrygning er noget, som nutidens elev blot har hørt om. Gymnasieskolerne fik skærpet deres profil gennem formulering af målsætninger og handlingsplaner. Ikke uventet har man i Frederiksborg som vel på samtlige andre skoler sat det faglige højest på listen over målsætninger. På Frederiksborg indførte man tillige et såkaldt »etisk regnskab« i starten af 1990'erne gennem en storstilet brugerundersøgelse, hvor man gennem spørgeskemaer indhøstede svar fra elever, lærere, forældre og repræsentanter for lokalsamfundet for at skabe dialog og for at undersøge, om skolen levede op til de nyformulerede målsætninger.

Det er naturligvis nemmere at foretage vurderinger af personer og tiltag, der ligger tidsmæssigt langt fra nutiden. Og derfor søger man i nærværende bog også forgæves efter kommentarer til eksempelvis Åben dør, PEEL og AFEL. Dog er det åbenlyst for mig, at forfatterne ikke synes at være positivt stemt overfor »ny løn« (side 89 og 289f).

En sjov ting er den ændring i påklædning, man har set gennem få år. På et lærerfoto fra 1969 har de fleste mandlige lærere jakke samt slips eller butterfly på (side 224). 11 år senere er dette stort set forsvundet, og påklædningen er nu sweater og andet farve-

rigt tøj – samtidig med at det teknisk administrative personale i demokratiets ånd også har fundet plads på lærerfotoet (side 240).

Bogens små biografier omhandler ikke blot rektorer og lærere, men tilføjede elever. Af de kendte fra 1600-tallet er salmedigteren Thomas Kingo og fra 1800-tallet J.N. Madvig, som gennemgik skoleforløbet på under halvdelen af den normerede tid og senere som kultusminister reformerede den lærde skole i 1850. Blandt de store ændringer kan nævnes skoleloven fra 1871, hvor ikke blot de to nederste klasser blev skåret væk, men også at eleverne de sidste klasser fik mulighed for at vælge mellem to linjer: Den sproglig-historiske og den matematisk-naturvidenskabelige. Den sidste linje indførtes kun ved få skoler fra starten; og på Frederiksborg tog den første matematiske student sin eksamen så sent som i 1892, og han var én ud af en årgang på i alt blot fem studenter (side 112).

I 1903 blev de to linjer fra 1871 suppleret med den nysproglige linje. Færre elever søgte herefter den klassisk-sproglige linje, som ikke oprettedes hvert år; og i 1927 blev denne helt nedlagt (side 134). Den senere gymnasielærer, professor og undervisningsminister Hartvig Frisch (som i 1948 gennemførte den retskrivningsreform, der afskaffede de store bogstaver i navneord og indførte bolle-å'et), ville gerne have været klassisk-sproglig student, men skolen havde ikke denne linje i hans gymnasieår. Han blev derfor nysproglig student (i 1910) og læste de klassiske sprog op med sin bedste-

far, før han påbegyndte universitetsstudier i latin og græsk (side 127).

At tiderne har forandret sig får vi mange eksempler på. En ung adjunkt blev i starten af 1920'erne kaldt ned til rektor, da nogle forældre havde klaget over, at han i en time skulle have udtalt, at enhver kvinde rent biologisk var berettiget til at føde et barn. Adjunkten måtte herefter skrive under på, at han aldrig (mere?) ville »drive sexuel propaganda« (side 179f). Det pågældende dokument er desværre ikke gengivet i den ellers så flot illustrerede bog.

Der er tidligere udgivet bøger om denne skoles historie. Nærværende bog er disponeret efter de skiftende skolelove og gymnasiereformer, og man forsøger at give svar på de grundlæggende spørgsmål: hvordan har det været at være elev og lærer på gymnasiet? Og hvordan har lovene og reformerne haft indvirken på skolens indre liv? Det er en god ting, at hver generation kan udgive et værk som dette, og som sætter fokus på andre ting end tidligere værker. Det må især hilses velkomment, når der er tale om et så omfangsrigt værk, som det foreliggende. Det er rart, at der på skolen har været interesse for udgivelsen, og der har åbenbart ikke været problemer med at finde sponsorer. Bogen bør læses af enhver med interesse for Frederiksborg Gymnasium, og på grund af det generelle skolehistoriske stof vil andre med interesse for skole- og uddannelseshistorie også have glæde af at læse den.

Valborg Sigurdardottir:
Islenska menntakonur verður til.
Bokafelagid 2005. 264 sider

Af *Maria Gísladóttir*
og *Agnete Engberg*

»Kvinder protesterer« lød det i den islandske kvindeforenings blad i majnummeret 1942 – mod et lovforslag til Altinget om at tilbageføre Reykjavíks Gymnasium til ordningen fra den gamle lærde skole, som blev oprettet i højmiddelalderen i tilknytning til bispesædet på Skálholt. Med dette forslag ville man forhindre piger i optagelse på lige fod med unge mænd, en lovfæstet ret kvinder havde haft siden 1904. Til gengæld skulle der indrettes en særlig uddannelse på byens pigeskole, »passende for piger«. Protesten mod lovforslaget var formuleret af den 22 årige student *Valborg Sigurdardóttir* og underskrevet af 12 kvinder, de fleste hendes kammerater fra studenteforeningen. Ingen af dem var politisk aktive eller radikale, men én af pigerne blev mange år senere politiker og valgt til Reykjavíks borgmester og medlem af Islands regering. Lovforslaget i 1942 blev aldrig vedtaget, det var et udtryk for mellemkrigstidens forsøg på at opbygge en ideologi om kvinder som bærere af samfundet gennem deres opgaver og stærke position i husholdningerne.

Hvordan kunne sådan et kønspolitisk tilbageskridt overhovedet forsøges? Havde det vist sig overflødigt eller upassende at uddanne unge kvinder sammen med de unge mænd? I de-

batten var argumentet alene, at kvinder slet ikke burde forberedes til akademiske studier, men derimod til deres fremtidige gerning som mødre og husmødre. Det var ikke, fordi den islandske gymnasieskole havde været bestormet af kvindelige elever. Tværtimod. Det var gået langsomt med kvinders ligestilling på uddannelsesområdet. Ved gymnasiets 100 års jubilæum i 1946 kunne man konstatere, at kun 297 kvinder havde taget studentereksamen mod ca. 5.000 mænd. (En lille andel piger var udgået fra gymnasiets i Akureyri, oprettet i 1926.) Den første pige blev student i 1897, og så gik der 13 år før endnu en pige vovede at tage eksamen på Reykjavíks Gymnasium. Enkelte islandske piger var rejst til København og havde taget studentereksamen i Danmark.

Det 19. århundredes idealer havde været »Frihed, lighed, broderskab«, og den politiske interesse gjaldt først og fremmest social ligestilling. Det var først i det 20. århundrede, at der skete forandring i de islandske kvinders stilling i uddannelse og samfund. John Stuart Mills bog *Kvindernes Underkuelse* blev først oversat til islandsk i 1900, men havde jo siden 1869 eksisteret på dansk, oversat af Georg Brandes. I 1941 hvor den unge Valborg selv tog studentereksamen, bestod 22 piger og 38 unge mænd. Næsten alle (31) de unge mænd kom på universitetet, men kun 5 af pigerne gik videre, skønt de ifølge en udtalelse fra en nybegt pigestudent på årgangen – næsten alle havde planer derom. Men der var for mange barrierer.

Der foreligger nu en redegørelse om de islandske kvinders vej til den akademiske verden, skrevet af selvsamme Valborg Sigurdardottir, nu 84 år gammel. Forfatteren har fremstillet og diskuteret problemet og undersøgt samtlige kvindelige studenters livsforløb op til 1946. Hvor kom de fra? Hvem var deres forældre? Tog de en videregående uddannelse? Hvilke fag læste de i givet fald? Og brugte de så overhovedet uddannelsen?

Indtil 1946 var der fra Reykjaviks Gymnasium udgået 250 kvinder med studentereksamen. De kom mest fra hjem, hvor faderen havde en social position som forretningsmand, læge, præst, jurist, lærer, skibsfører, men også erhverv fra landbrug og håndværk var repræsenteret. Det traditionelle kønsrollemønster blev afgørende for deres fremtid. Af de 250 piger blev næsten alle sammen gift på et tidspunkt, 33 forblev ugifte. I alt tog 63 en videregående uddannelse i Island eller især nordiske lande. Et særligt tilfælde var en pige, f. 1874, som i 1926 blev dr. phil. fra Sorbonne-universitetet i Paris. Uddannelserne havde følgende fordeling: læge/cand.med. (15), jurist/cand.jur. (2), teolog/cand. theol. (1), farmaceut/cand.pharm. (7), exam.pharm. (4), tandlæge/cand. odont. (7), cand.mag./mag.art./mag.scient. (5), og de resterende 22 spredte sig på korterevarende videregående uddannelser.

Brugte de så uddannelsen i en profession? Det korte svar er nej, meget lidt. Bogen beskriver og diskuterer spørgsmål om islandske kvinders

uddannelse og erhverv i det 20 århundrede. Emnet skal naturligvis ses i forbindelse med landets hele socio-økonomiske situation. Befolkningen blev først urbaniseret langt ind i det 20. århundrede, og kvinderne havde gode grunde til ikke at deltage i det offentlige liv. Kvinden var som husmoder leder af en multifunktionel virksomhed: plejehjem, børnehave, skole, sygehus og endog hotel med ophold for rejsende. Hertil kom så deltagelse i produktion og forarbejdning ved landbrug, kvægavl og fiskeri. Det blev en national almen og efterhånden også politisk fremført overbevisning, at husmoderen simpelthen var samfundets grundsten.

Almen grundskole for alle børn blev indført ved lov i 1880, og nogle skoler havde eksisteret siden 1700-tallet, men forældre havde siden 1790 haft en lovfæstet undervisningspligt i de grundlæggende skolefærdigheder og i kristendom, - og blev kontrolleret af den lokale præst 2 gange om året! På dette uddannelsestrin var der ingen kønsforskelle. Det blev først på næste trin, i ungdomstiden, at kønsforskelle gav sig udslag.

Selv om Island er en »lærd nation« har tradition og økonomi medført, at landets boglige ungdom måtte søge til (hovedsagelig) andre nordiske lande for at få videregående uddannelse. Det var bekosteligt, og det blev de unge mænd, man investerede i. Islands Universitet blev først oprettet i 1911, meget sent i forhold til de øvrige nordiske lande (Uppsala 1477, København 1479, Lund 1668 og Oslo/Kristiania

1811). Den samlede befolkning er nu oppe på en halv mill. indbyggere, så det er begrænset hvor mange forsknings- og uddannelsesmiljøer landet kan bære. Universitetet uddanner nu til højeste niveau i de klassiske videnskaber: jura, medicin, teologi og filosofi, og dertil kommer 9 højskoler spredt i landet med videregående uddannelser inden for forskellige fagområder. Mange af de unge må fortsat udenlands for at specialisere sig. Der er en høj bevidsthed om værdien af, at Island uddanner sin egen elite på niveau med den øvrige vestlige verden. Det var – som nævnt – i starten de unge mænd, der blev satset på, nu gælder dette begge køn.

Op til oprettelse af universitetet var der store diskussioner i Altinget om adgang for kvinder, og der faldt drøje ord om, hvorvidt de overhovedet skulle kunne beklæde offentlige embeder. I den diskussion var de islandske kvindeorganisationer hurtige til at forstå, hvad et nationalt uddannelsessted ville betyde for landet og deres egne chancer, og de samlede penge ind gennem lotteri for at støtte universitetssagen.

Da Islands Universitet så åbnede i 1911, med lige adgang for kvinder som for mænd, var der praktisk talt ikke nogen piger, som søgte optagelse! En åbenbar grund er selvfølgelig, at antallet af pigestuderter hurtigt kunne overses, det var først tæt op mod 2. verdenskrig, i slutningen af 1930-erne, at pigerne kom med i feltet. Tungtvæjende var modbølgen og ideologien om husmoderens betydning i samfundet, som førte til en styrkelse af hus-

holdningsuddannelse på det boglige studiums bekostning.

Det var først i sidste halvdel af det 20. århundrede, at forandringen skete. Var det »tidsånden« – en anden opfattelse af den kvindelig natur, et krav om ligestilling og en vilje til at udvikle samfundet? Eller var det mere de rent faktiske økonomiske og praktiske muligheder for at varetage både studium, job og familie (antikonception, urbanisering, teknologi)? Eller en kombination? Forfatteren ser det i kulturhistorisk perspektiv, over nedgangs- og depressionsperioden fra første verdenskrig og mellemkrigstiden til opgangen efter krigen. Hun refererer til sin landsmand, nobelpristageren Halldor Laxness, som netop i mellemkrigstiden i romanform beskrev islandske kvinder som frygtløse og sandhedskærlige kraftkilder. I flere henseender er islandske kvinder »late-comers«. Men det må sandelig siges, de nu har overvundet alle hindringer: Der er i dag flere kvinder end mænd på universiteterne, hvoraf Island nu har to. Landets højeste embeder beklædes af kvinder. Siden Vigdis Finbogadottir i 1980 blev nationens præsident, har vi set udnævnelser og valg af kvinder til poster som undervisnings- og forskningsminister, rigsantikvar, rigsbibliotekar, direktør for Nationalteatret, direktør for Kulturarvshuset, højesteretsdommer mv.

Det er en værdig og spændende bog, Valborg Sigurdardottir nu tilegner sin ægtefælle professor og tidl. højesteretspræsident Armann Snævarr og deres fem børn. Hendes liv er i sig

selv et stykke kvindehistorie: Som ung student i 1941 kunne hun ikke få le-
gat til studier – man anså det for spildt
investering at ofre midler på en kvin-
de, der jo alligevel skulle giftes. Efter
protesten i 1942 – og efter en cand.
phil. eksamen – lykkedes det dog, og
hun rejste til USA og blev MA i psy-
kologi fra det fornemme Smiths Col-
lege i 1946. Siden da har hun været
pioner på flere fronter. Hun har op-
rettet og gennem mere end 40 år væ-
ret rektor for børnehaveseminariet og
stået i spidsen for lovgivning om »Le-
geskoler« – det helt rigtige ord for op-
dragelse og undervisning af børn før
skolealderen. Hun har skrevet adskil-
lige bøger og deltaget i internationalt
samarbejde om småbørn i institution
og familie. Hun har som rektor været
et forbillede for mange unge islandske
kvinder og gennem sit virke bidraget
væsentligt til sit lands udvikling. Ikke
mindst ved at kvalificere »legeskolen«
som første trin i uddannelsesforløbet,
naturligt administreret af undervis-
ningsministeriet.

For alt dette er hun hædret med fle-
re ordener og æresbevisninger, senest
udnævnt til æresdoktor ved Islands
Pædagogiske Højskole i 2001. En mo-
derne, lærd kvinde med rødder dybt i
historien, fortrolig med vise »formød-
re« fra antikken op til vor tid. Bogen
om de akademiske kvinder i Island er
usædvanlig smukt udformet i opsæt-
ning og billedvalg og afsluttes med et
engelsk summary. Den anbefales til
nærmere studium. Islandsk er slet ikke
så svært at læse!

Kristian Larsen (red.)
Arkitektur, krop og læring.
Hans Reitzels Forlag 2005

Af Carsten Friberg

Det er ofte befriende at finde bøger, der
genfinder et mere nuanceret perspek-
tiv på vore omgivelser, end den så ofte
dominerende opfattelse af human- og
socialvidenskabens som detektiver, der
er optaget af at aflæse verdens skjulte
koder. Genfinde, for man aner, at en
mangeårig ignorering – man tænker
nærmest fortrængning – af det kropslige
og materielle hænger sammen
med en tid, der har været optaget af
at forsvare disciplinernes videnskabeli-
ghed, og i farten mistede en form for
sensibilitet, de egentlig rummede. Det
er måske også blevet forstærket af, at
vi lever i et »klassedelt« videnssamfund,
hvor vi deler os efter vor vidensmæssige
baggrund. Dermed mister vi noget
af den bredde og de nuancer, vi kun-
ne have, dersom vi både privat og fag-
ligt havde en lidt større berøringsflade
med andre og deres anderledes måder
at se tingene på.

Nu har så det materielle, kropslig og
sanselige i de seneste par årtier fået no-
get af den opmærksomhed, der længe
har været savnet, og *Arkitektur, krop og
læring* lægger sig med sine 12 bidrag af
ret forskellig længde glimrende i for-
længelse heraf. Det er en oplagt sam-
menstilning: arkitektur med krop og
læring, det giver en tiltrængt genop-
livning af et perspektiv på arkitektu-
ren, der ikke er det formmæssige og
kunstneriske, men det gammelkendte,

at arkitektur sætter rammer omkring og for vort virke. Vender man ikke lige blikket hele vejen tilbage til Vitruvius' mange overvejelser over, hvordan de materielle vilkår spiller en væsentlig rolle, så har nyere tid også budt på dette. Man kan her tænke på boligbyggeri tidligere i det 20. århundrede, der skulle flytte folk fra byernes usunde lejeka-serner ud til lys, luft og badeværelser, ligesom de funktionalistisk fjernede det borgerlige samfunds falske facader med historiske, dvs. ideologiske, referencer for i stedet at vise en uforfalsket og rationel verden.

At der er en tydelig sammenhæng mellem arkitekturens form og vor adfærd, hvor vi direkte kan se vor opfattelse af hjemme- og institutionsliv i bygningers indretning, er gennemgående for antologien. Coninck-Smith præsenterer i »Ej blot til lyst« skole- og daginstitutionsbyggeriets opdragende dagsorden fx mht. hygiejne. Tilsvarende skal skolen opdrage til demokrati og må bogstavelig talt indrette sig derpå – hvor det så kan være spørgsmålet, om man af (økonomisk) nød lidt oftere på bedste beskub har indrettet sig efter de tænkte idealer med lidt ombygning af lokaler til nye fag snarere end sat arkitektoniske mål for at indrette brugerne efter idealerne (s. 77 f.). At se arkitekturen som mere end en »rationel ramme om læring« og også som oplevelsesskabende og engagerende er den aktuelle udfordring, som det også er udfordringen for en beskrivelse af sammenhængen mellem arkitektur, krop og læring.

Vor egen tids selvforståelse bliver af

Gabrielsen og Saugstad elegant udstillet gennem »Københavns nye universitet på Amager«. Universitetets plads i magtens fysiske udformning som en selvstændig og selvstyrende institution siden det i 1537 – året efter reformationen – genåbnede med en ny fundats, ser i dag anderledes tvetydigt ud, end da man kunne placere lærdommen ét sted, som det illustreres med universitetet i Oslo. Forfatterne diskuterer konkurrenceprogram, betænkning og projektbeskrivelse for det ny universitetsbyggeri, og selvom de ikke vil vurdere, om overvejelser og intentioner er indfriet, så lader de nok ane, at vanskelighederne med at give form til de ikke så klare rammer omkring universiteterne ikke løses ved at lade det arkitektoniske være lige så uklart. At det er vanskeligt bliver ikke bedre af, at dommerkomiteen for et universitetsbyggeri tilsyneladende ikke har begrebet, hvad universitetet er, når formidlingen af faktuel viden gøres til noget centralt (s. 128).

I mindre skala har vort hjem også ændret sig. Sestoft peger i »Materialitet og mentalitet i boligen« på kun tre overordnede strukturer for boligen som privatbolig uden erhverv de seneste 400 år, sammenfaldende med de dominerende familieformer: den aristokratiske, borgerlige og lønmodtagerfamilien. Forestillingen om det private, som for os er så indlysende, fordi den er indarbejdet i vore vaner, er netop ikke mere indlysende, end den kan ses tage form gennem den moderne tid. Handlinger knyttet til det kropslige har vi privatiseret og flyttet til so-

veværelse, bad og toilet, og skulle vi komme ud for at blive modtaget i soveværelset, som det var tilfældet i den aristokratiske bolig, vil det nok medføre en vis kropslig uro – dagsordenen for at blive ført ind i soveværelset skulle gerne være åbenbar, hvis den da ikke netop handler om et andet kropsligt spil. Krop og privathed kan således afsløre sig som opfattelser bundet til en tid og bestemte opfattelser. Som Sestoft afsluttende overvejer, så er der en dobbelthed i vor tids kropsforhold med de udstillede kroppe i fx reklamen og den private krop med dens udsondringer i badeværelset. Det afslører, at vor kropslige frigjorthed er noget mindre fri, end vi tror – vi tænker ét, men er materielt indlejret i noget andet. En tilsvarende bemærkning finder man i Augestads »Stopuret, kighullet og skoleeleven«, hvor der – med baggrund i idrætsundervisning – gøres opmærksom på, at vor kropsopfattelse hænger sammen med bestemte måder at se på kroppen, idet målebånd og stopur gør deres til at præge blikket. Man kan tænke at have set en anden krop, dersom idealerne ikke var det målbare og kontrollerede, men et andet – rytmiske instrumenter og smidige bevægelser måske!

Ude og hjemme omgives vi af regler, der formes af og er formet i de materielle vilkår. Winther peger i »Hjemmeregler« på, at hjemmets regler sanses, når vi træder ind i et hjem – om der er rodet eller ryddeligt, om der må ryges, hvad spiser man og hvordan etc. Regler for de enkelte hjem er særlige og for hvert hjem fælles – invitationen til so-

veværelset ved det private møde vil være et brud på reglerne om det formelle og intime. Selvom de ændrer sig, rummer de en stor portion træghed, som man vil kunne forvise sig om ved at læse Emma Gad, der såmænd også har råd for det at tale telefon ved spisebordet: »Lad Dem ikke helt beherske af Deres Telefon, men sæt den ud af Virksomhed under et Maaltid sammen med Gæster og under en vigtig Samtale.« Det er altså ikke noget, der er kommet til med trådløse telefoner, som det ellers siges (s. 238).

Eksemplerne er flere, beslægtet kan man læse om Harald Selmers sindssygeanstalt i Martinsens »At bo på sygehus og at erfare arkitektur« og Larsens vel detaljerige skildring af hospitalets forskellige funktioner og tilhørende rumlige lokaliseringer i »Hospitalsarkitektur og social arkitektur«, som kan slutte den lange tur af med at bemærke, at rummet ikke er neutral ramme om en praksis, men kalder til en bestemt orden (s. 186). Dermed gentages den pointe, der er gennemgående for antologien, og som betones i forhold til børneinstitutionerne af Gulløv og Højlund i »Materialitetens pædagogiske kraft«, hvor bl.a. den materielle kommunikation fremhæves, dvs. det kulturelle indhold der er med i vor perception, eksempelvis bestemte pædagogiske idealer. I forhold til skolerne gør Kirkeby, Gitz-Johansen og Kampmann det i »Samspil mellem fysisk rum og hverdagsliv i skolen« klart, hvilke idealer vi påtvinges gennem den fysiske indretning, fx stolen som stedet vi lærer at sidde og være opmærk-

somme. Selv har jeg længe undret mig over, hvor vedholdende en forestilling det er, at man skal sidde stille, når man skal koncentrere sig om en taler, når erfaringen ofte er – når man kigger sig omkring – at det snarere er godt for søvnen!

De mange eksempler på opfattelser og handlingers sammenhæng med arkitekturen leder over til vanskeligheden: at komme tæt nok på materialiteten og kroppen. Det, der virkelig er sagen, er vel, hvordan arkitektur kobles med det kropslige, og hvordan det former vor forståelse og handlinger.

Det befriende ved at finde perspektiver, der tager materialiteten og det kropslige alvorligt, er ikke altid også befriende læsning. Ikke sjældent ses netop materialiteten og det kropslige, de gode intentioner på trods, at forsvinde fx i en forvandling til materielle koder. Sådant kan man også ved flere af bidragene tænke, at det bliver meget ved at pege på materielle forholds betydning og at aflæse dem. Og ikke et ondt ord om det, men spørgsmålet er, om det ikke også var ønsket at komme længere end det. Det er et vigtigt første skridt at udpege de mange steder, hvor materielle forhold rummer en bestemt praksis, en social orden, magt og ideologier, men spørgsmålet må undervejs mere og mere blive: Hvad gør det, hvordan virker det?

Et skridt på vejen kan være Nagbøls vandring i DGI-byens vandkulturhus i »Ildrætsarkitektur og vandidræt«. Den langsomme iagttagende tur udpeger forskellige elementer, som han reagerer på. Det er muligt, der er ko-

der gemt i foyerens indretning, men når perspektivet er kroppen, er det værd at holde fast i, at det er vore reaktioner på materialet, der får os til at gøre noget. Grå boligblokke på 15 etager giver en særlig stemning, måske en ghettostemning der kan virke frastødende og utryk på nogle og på andre kan have en særlig fascination ved netop de elementer. Jeg er noget tvivlende over for, om jeg ubevidst afkoder den grå beton, og derfor reagerer på det. Filosofisk rummer det jo en antagelse om adskillelse af det sanselige og det intellektuelle, hvor det sidste får forrang. Pointen med at bringe kroppen på banen måtte vel være, at denne adskillelse er problematisk, og at det væsentlige er at se på vore reaktioner, stemninger, fascination, ubehag etc. At der er grunde til dem er så en sag for fortolkning, men min fascination af en smuk pige skyldes efter bedste overbevisning ikke, at jeg læser hendes seksuelle koder evt. sammen med de sociale og andre koder, men fordi hun udøver en fysisk og kropslig tiltrækning her og nu – hvilket kan være en grund til i stil med den italienske filosof Mario Perniola at tale om forførelse og sexappeal.

Fænomenologien, som Martinsen trækker på, endda den nyere hedder det, selvom henvisningerne alle har mere end tyve år på bagen og flere af dem også over 50, er oplagt i forhold til sansningen og kroppen. Sproget tenderer mod selvsving, når det bliver en slags efterklang af Heidegger, men kan man se bort fra det, samles en række af de øvrige bidrags temaer her,

og forbindes det med Schriters »Sko-ven som rum i fysioterapi«, får vi løftet lidt af sløret for, hvorledes de forskellige forhold, der udpeges gennem antologien, indvirker på os og får os til at ændre adfærd.

Et enkelt bidrag læser jeg med undren, nemlig Jongs »Rummets magt og magten over rummet« om rumsyntaktisk analyse. Sagen synes at være, at vi møjsommeligt indtegner forbindelseslinjer mellem en bygnings forskellige rum for derefter at kunne indse, at fx fordelingsgangen er mere befærdet end det fjerntliggende rum med kun en indgang! At rummene kan have forskellige funktioner, således at et rum med to døre kan være et kontor med et magasin, hvor man sjældent kommer, hvorimod rummet med en dør kan være det wc, som alle besø-ger, bliver nok antydet, men det bliver ikke klart, hvorledes der tages højde for det. Hvad rumsyntaktisk analyse kan andet end at finde besværlige veje til almindelig indsigt er ikke blevet mig klart.

Det skal ikke skygges for at flere af bidragene er udmærkede. Der tages fat på en god sag, men man skal også være forberedt på ind i mellem at komme i tvivl, om det er sagen, der er central, eller om det er de forskellige teoretikere, der omtales. Ikke sjældent får vi at vide, at Foucault siger sådan, Bourdieu sådan etc., som om den videnskabelige legitimitet sikres ved henvisning til navne og værker i stedet for ved demonstration af egen reflekterende faglighed. At der er et stort emne at tage fat på om arkitekturens gestaltning af

vor praksis, dennes kropslighed forstået som vor måde at se noget, røre ved det, tage om det, bevæge os mellem mennesker og objekter etc. og betydningen for læring i alle sammenhænge, peger antologien på; og den peger på mange facetter, som det er værd at holde fast i og arbejde videre med.

Asger Baunsbak-Jensen:

Trods mørkets harme

– Jeg blev lærer

– Erindringsglimt 1948-1954.

Poul Kristensens Forlag,

2005. 117 sider.

Af Lejf Degnbol

Asger Baunsbak Jensen har skrevet mange bøger. Erindringer, romaner, fortællinger, essaysamlinger, politiske, religiøse og skolehistoriske. De er vist alle på én gang sagligt oplysende og meget personligt prægede. De er vist også alle meget læseværdige. Hvis man ikke har syntes om forfatteren, vil jeg tro, at de allerfleste vil komme til det ved at læse bredt i disse bøger.

Denne erindringsbogs emne er skolehistorisk, idet den giver et billede af uddannelsen og livet på Vordingborg Seminarium 1949-53. Der er vist ikke mange, der har skrevet om læreruddannelsen og »seminarieelevernes« forhold på den tid. Tidligere havde man bl.a. elevforeningernes tidsskrifter og årbøger med mange forskelligartede indlæg. Vi er vist mange, der har oplevet noget tilsvarende, som det

Baunsbak-Jensen fortæller, men vi har nok i høj grad forsømt at skrive om det. Så meget mere prisværdigt er det, at den travle tidligere undervisningsdirektør, politiker og præst og nuværende forfatter har skrevet en hel bog derom.

Bogen vinder i høj grad ved, at den indledende tredjedel fortæller om forfatterens barndom og hans vanskelige vej fra det ikke boglige og ikke velstillede hjem på landet på Sjælland til seminariet, som egentlig slet ikke havde været hans ambition. Han ville gerne have været journalist, men fik ikke mulighed for det. Han har dog haft åbne sanser, og han er som heldigvis de fleste andre lærerstuderende blevet fanget af undervisningen på seminariet.

Og bogen vinder også i høj grad ved, at den sidste tredjedel omhandler de 8 følgende år, da han var lærer i Humlebæk. Det er også en interessant skildring af en ung lærers start i skolen på den tid.

Han havde i de år nær kontakt med Krogerup Højskole. Poul Nyboe Andersen skriver i *Frisind – Festskrift til Asger-Baunsbak Jensen*, 2002, (s. 30), at Baunsbak-Jensen var elev på Krogerup i vinteren 1950/51. Det kan ikke være rigtigt, da han var elev på Vordingborg Seminarium 1949-1953, men så intens har hans medleven på højskolen været, at Nyboe Andersen husker det sådan.

Den videre karriere i skoleverdenen fortællers der ikke om. Fra 1961, det vil sige fra 29-års alderen, var han forstander for Glamsbjerg Fri- og Efterskole. Jeg husker tydeligt, at jeg hør-

te yderst interessante udtalelser om skoleforhold af den unge forstander i Glamsbjerg i radioen på den tid.

I de centrale afsnit i erindringsbogen om Vordingborg Seminarium i 1950'erne fortællers bl.a. interessant om nogle af de betydeligste og mest kendte lærere, forstanderen Morten Bredsdorff, Henry Holm og Torben Dijnes. Men der fortællers også levende om livet på seminariet i det hele taget, så vist mange af os, der har gået på et dansk seminarium på den tid må kunne nikke genkendende til meget.

Mange folkeskolelærere blev skuffede over Baunsbak, da han i 1970'erne som undervisningsdirektør fremsatte nogle meget uheldige udtalelser om læreres politiske virksomhed i skolen. Det blev af mange opfattet, som om der var tale om noget generelt. Sådan har det ikke været ment, men virkningerne af udtalelserne var katastrofale. Jeg kunne slet ikke kende disse holdninger, da jeg vistnok i 1980'erne hørte ham holde et foredrag om lærernes og deres holdningers betydning i skolen. Mange af os følte, at vi havde skullet skræmmes fra at mene noget som helst om noget som helst. Jeg fik en ydmyg redegørelse for, hvad han havde ment og ikke ment. Jeg kan formentlig ikke gå ham for nær ved at tilføje, at han bagefter sagde til mig, at han måtte jo leve med det, der var sket. Sådan har vi jo alle sammen noget, men sådan taler en ærlig mand. Han skal naturligvis bedømmes ud fra sin positive kæmpeindsats for skolen og ikke ud fra disse uheldige udtalelser. Folk, der har meget at sige, kommer også ind

imellem til at sige noget, de ikke skulle have sagt. Det er paradoksalt, at vi hørte ham, som om vi ikke måtte mene og sige noget af det, der var i os. Baunsbak skal have tak for, at han selv har turdet og tør trods undervisningsdirektørens ord!

Hvad der ligger i bogens hovedtitel, kan være svært at fange. Det er en linje fra omkvædet i Grundtvigs skolesang »Hvad solskin er for det sorte muld«. Det skal sikkert forstås sådan, at skolen skal være lys og varme i en verden, der kan være mørk og kold. Det har Asger Baunsbak-Jensens virke i skolens tjeneste uden tvivl været.

Ingrid Markussen og Kari Telste
(red.) (2005):

Bilder av den gode oppveksten gjennom 1900-tallet.

Oslo: Novus Forlag, 227 sider.

Af Susanne Wiborg

Med denne bog har en række forfattere beskrevet væsentlige sider af barndommens historie, sådan som den kommer til udtryk i forskellige sociale og kulturelle miljøer i Norge i løbet af 1900-tallet. Overordnet har bogen fokus på hvordan det har været at vokse op i Norge og hvilke forestillinger, der har været knyttet til en god og lykkelig opvækst. Bogen skildrer med andre ord forskellige aspekter af de historiske og kulturelle erindringsprocesser, som har haft betydning for børn og unges opvækstvilkår. Selvom det overordne-

de mål for bogen har været at lade de forskellige arenaer, erfaringer og idealer komme til udtryk gennem 13 individuelle fortællinger eller billeder, har det alligevel været muligt for forfatterne at pege på et gennemgående træk. Og det er et særligt sæt af værdier - den »protestantiske etik«, dvs. moralsk pligtfølelse og en lighedsideologi – som har udgjort nogle af hovedingredienserne i opdragelsen af norske børn og unge. Det kommer til vidt forskelligt udtryk i opdragelsen alt efter tid og sted, hvilket fremgår af artiklerne som handler om: ti-årige børns tanker om det at være et barn, et fødselsdagsarrangement med norske og pakistanske børn, ungdomsbevægelsen Changemaker, edb-nørder, drengbanders kriminelle aktiviteter, børneværnet, middelklassens fritidsaktiviteter fra 1920 til 1940, forholdet mellem forældre og børn og fortællinger om jul. Værdierne pligtfølelse og lighed som væsentlige elementer i norsk opdragelse bliver særskilt behandlet som tema af Ingrid Markussen i bogens sidste konkluderende kapitel. Hun knytter værdierne indlejring i norsk opdragelseskultur nøje sammen med fremvæksten af velfærdsstaten og som videreføres gennem et netværk af institutioner som fx skolen, familien og kirken. Læseren bliver præsenteret for en interessant analyse om hvorledes forholdet mellem stat og borger/familie udkrystalliserede sig gennem tiden i forskellige syn på hvad det gode og dårlige hjem var og hvorledes skolen som institution burde formidle ideen om 'den gode

stat' gennem politisk dannelse. Det er blandt andet herigennem, værdierne om pligt og lighed er blevet givet videre til børn gennem flere generationer.

Set under ét repræsenterer bogen et broget og sammensat billede af opvæksten i 1900-tallets Norge. Det er ikke hensigten at fremstille historien kronologisk eller at trække linjer i det historiske forløb. I stedet får læseren serveret små brudstykker af historien, der illustrerer noget særligt ved den norske opvækst. Der er tale om afgrænsede mikro-historiske studier, som er analyseret på baggrund af indsamlet kildemateriale. Fordelen ved en mikro-historisk tilgang er, at det er muligt at afdække aflejrede kulturelle lag således at nuancerne træder klart frem for læseren, men det kan samtidig være en svaghed såfremt detaljerigheden bliver for stor. Artiklerne i denne bog har sin styrke i forfatterens nøje kendskab til emnet, de behandler, men der er samtidig en tendens til at medtage for mange oplysninger, som ikke umiddelbart synes relevant for emnet. Dette kunne måske have været undgået, såfremt forfatterne i større

omfang havde blik for at indskrive den 'lille' historie i den 'store' historie. På den måde kunne detaljerigheden være reduceret for i stedet på bedre vis at kunne placere emnerne i en større social og kulturel sammenhæng.

På trods af disse indvindinger er der tale om en bog, der kredser om væsentlige sider af opvækstens historie i Norge. Betydningen af barndommen som en formende, skabende og identitetsgivende proces bliver understreget i de forskellige opvækstarenaer, som artiklerne behandler. Det er, som der bliver påpeget i indledningen, i dag en selvfølge at alle børn og unge har ret til en god opvækst og udvikling, men også samfundet har brug for, at opvæksten bliver så god som mulig. Den statslige interesse for den vellykkede opvækst viser sig som en opfattelset af børn og unge hvis iboende evner og anlæg gennem bevidst omsorg, opdragelse og uddannelse kan udvikles. Og denne bog illustrerer ganske godt, at den norske stat gennem tiderne har haft forskellige forestillinger om hvordan denne opgave skulle gribes an.